



Lausunto: Hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi ammatillisesta koulutuksesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnon keskeinen sisältö:

Ammatillisen koulutuksen uudistustyön tavoitteena on vaikuttaa myönteisesti kansakunnan kannalta merkityksellisiin asioihin, kuten työllisyyteen ja työ- ja elinkeinoelämän elinvoimaisuuteen, mutta samalla myös huomioida tukea opiskelijoiden edellytyksiä oppia, selviytyä tulevassa ammatissaan ja elää täyspainoista elämää.

Valtion liikuntaneuvosto painottaa erityisesti kahden seuraavan näkökulman huomioimista:

- **Liikunnallisen elämäntavan edistämisen huomioiminen laaja-alaisesti ammatillisen koulutuksen opintosisällöissä, oppilaitosten kehittämisessä ja yleisessä terveyden edistämistoiminnassa**
- **Liikunta- ja hyvinvointialan jatkuvan laajentumisen, kasvun ja muutoksen huomioiminen tulevaisuuden osaamistarpeissa**

Valtion liikuntaneuvosto pitää välttämättömänä, että uudistus nostaa keskiöön opiskelijoiden kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin, terveyden ja työkykyisyyden turvaamisen liikunnan avulla. Ammatillinen koulutus ei tällä hetkellä näytä tuottavan sellaista elämäntapaa, joka tukisi työelämässä jaksamista ja itsestä huolehtimista. Ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien elintavat ja sitä myötä terveys ovat polarisoituneet. Merkittävä osa opiskelijoista ei mm. liiku lainkaan. Nuorten ylipainoisuus on kolminkertaistunut viimeisten vuosikymmenten aikana ja työkyvyttöminä eläkkeelle siirtyneiden nuorten aikuisten määrä on kasvanut. On viitteitä siitä, että osa oppilaista ei välttämättä suoriudu heikentyvän fyysisen toimintakyvyn takia ammasteista, joihin heitä koulutetaan.

Liikunnan asema ammatillisen koulutuksen opintosisällöissä on tällä hetkellä olematon. Siirtyminen kohti näyttöpohjaista tutkintoa ja työelämälähtöistä opiskelua voi aiheuttaa sen, että liikunnan asema entisestään heikkenee. Sama koskee oppilaitosverkoston supistumista. Mikäli nuori joutuu muuttamaan pois kotipaikkakunnaltaan, tämä voi vaikuttaa laaja-alaisesti koettuun terveyteen ja hyvinvointiin. Työelämän kestävä kehittäminen näkökulmasta on välttämätöntä, että ammatillisen koulutuksen tutkintosisällöissä riittävän laaja-alaisesti valmennetaan omasta hyvinvoinnista ja toimintakyvystä huolehtimiseen ja että opiskeluterveydenhuolto tarjoaa välineet ennakoiviin ja kuntouttaviin toimiin. Uudistuksen mittasuhteiden olisi valmistelun yhteydessä tarkoituksenmukaista toteuttaa myös terveysvaikutusten arviointi.

Liikuntaneuvosto pitää arvokkaana, että uudistuksessa on pysähdytty tarkastelemaan yhteiskunnan kehitykseen liittyviä osaamistarpeita. Osa aloista nostaa profiiliaan, osa korvautuu toisenlaisella osaamistarpeella mm. digitalisaation myötä ja osa katoaa kokonaan. Terveys- ja hyvinvointitietoisuuden kasvun myötä liikunta-ala on voimakkaassa kasvussa. Liikuntatoiminnalla on yhtymäpinta useisiin toimialoihin, kuten terveyteen ja hyvinvointiin, teollisuuteen, matkailuun, koulutukseen, virkistystoimintaan, teknologiaan, kulttuuriin ja viihteeseen. TEM:ön vuonna 2014 julkaiseman selvityksen mukaisesti alan liikevaihto on 5,5 miljardia euroa. Alan nousevan potentiaalın hyödyntäminen edellyttää osaamistarpeisiin vastaamista myös koulutuspolitiikan keinoin.

Yleistä

Ammatillisen koulutuksen reformin todetaan olevan merkittävin koulutuspoliittinen uudistus vuosikymmeniin. Taloudessa, työelämässä, yhteiskunnassa ja tulevaisuuden osaamistarpeissa on tapahtunut ja tapahtumassa muutoksia, joihin uudistuksella halutaan reagoida. Ammatillisen koulutuksen tehtävänä on taata ammattitaito, jolla voidaan siirtyä nopeasti työelämään sekä tarjota mahdollisuuksia osaamisen jatkuvaan kehittämiseen läpi työuran. Hallitusohjelman mukaan uudistetaan kaikki ammatillisen koulutuksen osat: rahoitus, ohjaus, säätely sekä toimintaa, tutkintoja, järjestäjäjärkennettä ja opiskelijavalintoja.

Ammattikoululaisten kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Fyysisen aktiivisuuden väheneminen ja fyysisen toimintakyvyn vaarantuminen ovat merkittäviä yhteiskunnallisia ja kansantaloudellisia ongelmia, joihin on korkea aika tarttua läpäisyperiaatteella kaikilla hallinnonaloilla. Väestön ikääntymisen, syrjäytymiskehityksen, työurien pidentämisen tai terveyserojen kasvun näkökulmasta, ei ole yhdentekevää, liikkuvatko ihmiset vai eivät.

Ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien elintavat ovat huolestuttavalla tolalla ja polarisoituneet voimakkaasti. Noin joka kymmenes nuori aikuinen oirehtii vaikeaa tai keskivaikeaa masennusta. Myös niska- ja hartiakivut, väsymys ja päänsärky ovat yleistyneet.

Liikunta vahvistaa tutkitusti tuki- ja liikuntaelimiä, vähentää ahdistus- ja masennusoireita, parantaa fyysistä kuntoa ja ehkäisee monia sairauksia. Liikunnalla on merkitystä myös oppimistulosten näkökulmasta, sillä tuore tutkimustieto vahvistaa liikkumisen tärkeyden myös kehitettäessä kognitiivisia taitoja ja oppimisvalmiuksia, kuten keskittymiskyky, tiedonkäsittely- ja muistitoiminnat. Nuorelle aikuiselle liikunta voi tarjota myös merkittäviä yhteisöllisyyden kokemuksia ja parantaa siten elämänlaatua.

Mikäli oppilaitosverkko olennaisesti harvenee, yhä useampi toisen asteen opiskelija joutuu opiskelujen vuoksi muuttamaan arkipäiviksi toiselle paikkakunnalle tai kulkemaan päivittäin pitkiä matkoja. Tämä voi vauhdittaa eriarvoistumiskehitystä ja heijastua negatiivisesti opiskelijoiden terveyteen, hyvinvointiin ja myöhempään elämään.

Ammatillisen koulutuksen tehtävänä on taata opiskelijoille valmiudet selviytyä paitsi ammatissaan myös elämässään. Ammatikoulutus ei tällä näytä tuottavan sellaista elämäntapaa, joka tukisi työelämässä jaksamista ja itsestä huolehtimista. Liikunnan asema ammatillisen koulutuksen opintosisällöissä on tällä hetkellä vähäinen. Siirtyminen kohti näyttöpohjaista tutkintoa ja työelämälähtöistä opiskelua voi aiheuttaa sen, että liikunnan asema entisestään ohenee.

Asiaa ei ratkaista yksittäisillä hankkeilla tai projekteilla. On selvää, että liikunnallisen ja terveellisen elämäntavan omaksuminen, kuten omasta fyysisestä toimintakyvystä, hyvinvoinnista sekä työ- ja opiskelukyvystä huolehtiminen vaatii opiskelun henkilökohtaistamista ja kokonaisvaltaista tarkastelua. Liikunnan näkökulmasta olennaista on edistää liikunnallista elämäntapaa laajasti osana oppilaitosten toimintakulttuuria sekä opiskelijoiden terveystietoon ja elämänhallintaan liittyvää opiskelua. Liikunnan sisältöjen tulisi läpikäydä myös muiden oppiaineiden opiskelua ja oppimistilanteita.

Keskeisessä osassa on koko opetushenkilöstön asiantuntemuksen ja ammattitaidon kehittäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön vastuulle kuuluvan opiskelijaterveydenhuollon kautta on mahdollista tavoittaa erityisesti riittämättömästi liikkuvat. Myös opinto-ohjauksella on mahdollista vaikuttaa opiskelijan hyvinvoinnin edistämiseen kokonaisvaltaisesti. Hyviä toimintamalleja on olemassa ja asiaan on kiinnitetty huomioita myös hallituksen kärkihankkeessa ”tunti liikuntaa päivässä”. Olennaista on turvata liikunnallisen elämäntavan tasainen jakautuminen koko ammatikoulutuksen ajalle.

Valtion liikuntaneuvosto pitää kannatettavana, että lakiesityksen yhteydessä tulisi kattavasti arvioida esityksen vaikutukset myös terveyden edistämisen näkökulmasta.

Opetussisältöjen vastaavuus yhteiskunnan ja työelämän osaamistarpeisiin

Liikuntaneuvosto pitää arvokkaana, että uudistuksessa on pysähdytty tarkastelemaan yhteiskunnan kehitykseen liittyviä osaamistarpeita. Osa aloista nostaa profiiliaan, osa korvautuu toisenlaisella osaamistarpeella mm.

digitalisaation myötä ja osa katoaa kokonaan. Liikunta-ala on esimerkki toiminnasta, jossa tarvitaan paitsi perinteisen osaamispuheen vahvistamista ja turvaamista sekä uusia taitoja sekä laaja-alaisuutta.

Esityksen mukaisesti Opetushallitus määräisi edelleen tutkinnon perusteet kullekin tutkintorakenteeseen kuuluvalla tutkinnolla. Opetushallitus laatisi ammatillisten tutkintojen perusteet nykytilaa vastaavasti tiiviissä yhteistyössä työelämän ja muiden sidosryhmien kanssa. Neuvosto korostaa perinpohjaisen analyysin tekemistä ennen kaikkea tulevaisuuden osaamistarpeista.

Perinteiset liikuntaan liittyvät tutkinnot ovat keskeisessä asemassa suomalaisen liikuntakulttuurin kehittymisen näkökulmista. Liikunnanohjauksen perustutkinto, liikunnan ammattitutkinto, liikuntapaikkojenhoitajan ammattitutkinto, valmentajan ammattitutkinto, liikuntapaikkamestarin erikoisammattitutkinto ja valmentajan erikoisammattitutkinto ovat tuottaneet suomalaiseen liikuntakulttuuriin osaavia ja kysytyjä toimijoita, joiden ammattitaidolla on ollut kysyntää.

Esimerkiksi liikuntapaikkojen hoitoon ja ylläpitoon hankittava tutkinto takaa parhaimmillaan sen, että liikuntapaikkaa huolletaan ja ylläpidetään asiallisesti. Lipas-tietojärjestelmän mukaan liikuntapaikkoja on noin 33 000 ja niiden jälleenhankinta-arvo on arvioiden mukaan noin 14,5 miljardia euroa. Tällä hetkellä liikuntapaikkojen peruskorjausvelka kasvaa ja on vuositasolla jo 400 miljoonaa euroa. Osa peruskorjaustarpeesta selittyy liikuntapaikkojen ylläpidon laadun heikentymisellä.

Samanaikaisesti on tarkoituksenmukaista tunnistaa alaan liittyviä kasvavia ja muuntuvia osaamistarpeita. Terveys- ja hyvinvointitietoisuuden kasvun myötä liikunta-ala on voimakkaassa kasvussa. Liikuntatoiminnalla on yhtymäpinta useisiin toimialoihin, kuten terveyteen ja hyvinvointiin, teollisuuteen, matkailuun, koulutukseen, virkistystoimintaan, teknologiaan, kulttuuriin ja viihteseen. EU:n laskelmien mukaan sen osuus koko Unionin BKT:sta on tällä hetkellä noin 2,76 prosenttia. TEM:in vuonna 2014 julkaiseman selvityksen mukaan nykyisellään liikuntatoimialan koko on vähintään 5,5 miljardia euroa.

Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentava koulutus

Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus, maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus, vammaisten opiskelijoiden valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus (valmentava I) sekä kotitalousopetus yhdistetään uudeksi koulutuskokonaisuudeksi nimeltä ammatilliseen peruskoulutukseen valmentava koulutus. Vaikeimmin vammaisten opiskelijoiden valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen (valmentava II) ehdotetaan muodostavan erillisen koulutuskokonaisuuden, jonka nimi olisi työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus.

Valtion liikuntaneuvoston näkemyksen mukaan luonnos selkiyttää nykyisellään monimutkaista ja osin päällekkäistä valmentavien ja valmistavien koulutusten järjestelmää. Neuvosto pitää hyvänä uudistuksen tavoitteina olevia yksilöllisten opintopolkujen mahdollistamista, tutkintotavoitteiseen koulutukseen siirtymisen joustavoittamista sekä nivelvaiheessa kertyvän osaamisen kasvun tunnistamista ja tunnustamista.

Pitkällä aikavälillä siirtyminen ECVET-suositusten mukaiseen osaamisperusteisuuteen lisää myös muodollisen koulutusjärjestelmän ulkopuolella hankitun osaamisen laajamittaisempaa tunnistamista ja tunnustamista koko koulutusjärjestelmässä. Aiemmin kertyneen osaamisen validointi vahvistaa yksilöllisiä opintopolkuja. Yksilölliset koulutuspolut edellyttävät myös tukitoimien räätälöintiä ja ensisijaisesti apu tulee tarjota opiskelu- ja opetusjärjestelyiden sekä opiskelijahuollon palveluiden avulla opetuksen ja arvioinnin mukauttamisen sijaan. VLN näkee tärkeänä yhdenvertaisuuslain mukaisten kohtuullisten mukautusten huomioinnin koulutuksen toteutumiseksi mm. vammaisten opiskelijoiden osalta.

Henkilökohtaistaminen tukee urheilijapolkua

Urheilussa termi kaksoisura (dual career) urheilun ja opiskelun tai työn yhdistämisenä on vakiintunut yleiseen käyttöön 2000-luvulla mm. Euroopan Union toimenpiteiden ansiosta (EU 2012). Suomalaisen kaksoisurajärjestelmän peruspilarin muodostavat toisen asteen urheiluoppilaitokset: urheilulukiot ja erityisen tehtävän ammatilliset oppilaitokset. Näissä opiskelee tuhansia nuoria urheilijoita.

Valtion liikuntaneuvosto painottaa, että ammatillisella koulutuksella on ratkaiseva merkitys paitsi opiskelun ja urheilun yhteensovittamisen näkökulmasta, myös uran jälkeisen elämän ja jatko-opiskelujen kannalta. Suomalainen urheiluakatemiajärjestelmä on todettu kansainvälisissä vertailuissa Suomen vahvuudeksi huippu-urheilun kehittämisessä.

Uran aikana joustava opiskelumahdollisuus on urheilijoille välttämätön, sillä he kohtaavat usein vaikeuksia opiskelun ja urheilun yhteensovittamisessa mm. päivittäisen harjoittelun, valmennusleirien ja kilpailumatkojen johdosta. Urheiluakatemiatoiminnan kautta huippu-urheilijat tunnustetaan ammatillisessa koulutuksessa. Henkilökohtaistaminen opiskelussa ja panostaminen pitkäjänteisesti urheilijoiden opiskeluun kiinnittää urheilijat paremmin työelämään, mikä vahvistaa yksilöiden toimeentulomahdollisuuksia ja elämänhallintaa.

Tapio Korjus
puheenjohtaja
valtion liikuntaneuvosto

Minna Paajanen
pääsihteeri
valtion liikuntaneuvosto